

**TREI PIESE. TREI SECOLE DE ISTORIE LOCALĂ,
O EXPOZIȚIE FASCINANTĂ ORGANIZATĂ LA SIBIU
ÎN CADRUL BICENTENARULUI BRUKENTHAL**

GINEL LAZĂR¹

**THREE OBJECTS. THREE CENTURIES OF LOCAL HISTORY,
A FASCINATING EXHIBITION ORGANIZED IN SIBIU
ON THE OCCASION OF THE BRUKENTHAL BICENTENNIAL**

ABSTRACT

This year, on the 25th of February 2017, the National Brukenthal Museum celebrated 200 years since its establishment. On the occasion of the bicentennial a series of cultural activities were organized throughout the entire year. Among them, the exhibition entitled Three exhibits. Three centuries of local history, which opened on the 16th of June at the Brukenthal Palace and can be visited until the 17th of December. Although initially, at the inauguration, the cultural goods were displayed together, later they were thematically relocated. The golden signet ring of Samuel von Brukenthal, former governor of Transylvania, was put near the baron's pocket watch, in the Brukenthal Palace, while the Codex Altemberger, the first law code of the Saxons from Sibiu, was placed centrally in the library of the Palace. Finally, the diadem or hat ornament of comites Albert Huet was taken to the Altemberger House, which shelters the History Museum in Sibiu, and is currently displayed in a showcase in the Historical Treasure permanent exhibition, which is organized in the tower of the building. All three of the extremely valuable heritage goods were lent to the National Brukenthal Museum by the National History Museum of Romania.

Keywords: *Three exhibits. Three centuries of local history, Brukenthal Palace, Samuel von Brukenthal, Codex Altemberger, ornament of comites Albert Huet, the golden signet ring, Altemberger House.*

În acest an, pe 25 februarie 2017, Muzeul Național Brukenthal (MNB) a sărbătorit 200 de ani de la înființarea sa. Cu ocazia bicentenarului au fost organizate, pe parcursul întregului an, o serie de activități culturale. Printre acestea se înscrie și expoziția deschisă pe 16 iunie în Palatul Brukenthal, denumită *Trei piese. Trei secole de istorie locală*, putând fi vizitată până pe 17 decembrie. Deși inițial, la vernisaj, bunurile culturale au fost expuse îm-

¹ Cercetător științific, doctor în istorie, Muzeul Național de Istorie a României – București; e-mail: eugeniulazar@yahoo.fr.

preună, ulterior ele au fost dislocate tematic. În Palatul Brukenthal, lângă ceasul baronului a fost expus inelul sigilar de aur, iar în cadrul bibliotecii din expoziție se găsește, în plan central, *Codexul Altemberger*, primul cod de legi al sașilor din Sibiu. În fine, în cadrul Muzeului de Istorie, Casa Altemberger, în turnul care găzduiește expoziția permanentă *Tezaurul Istoric*, într-un colț de vitrină este prezentată diadema sau ornamentul de pălărie a lui Albert Huet. Cele trei obiecte de patrimoniu, extrem de valoroase, au fost împrumutate Muzeului Național Brukenthal de către Muzeul Național de Istorie a României (MNIR). Autorul acestor rânduri, dr. Ginel Lazăr, este curatorul expoziției, din partea MNIR, alături de dr. Alexandru Sonoc, din partea MNB.

Valoarea istorică, memorială și artistică reclamă o prezentare tematică a celor trei capodopere, adevărate monumente ale istoriei Sibiului, fără de care orașul ar fi puțin mai sărac.

Primul bun cultural prezentat este și cel mai vechi. Este vorba de *Codex Altemberger*, o adevărată capodoperă între manuscrisele medievale din spațiul românesc². A fost redactat în spațiul german, în secolele XIV-XV, conform specialiștilor germani care au studiat codexul, posibil și mai devreme, sfârșitul secolului al XIII-lea (după opinia cercetătorului Adinel Dincă), apoi au fost pictate și caligrafiate ultimele două file la Sibiu în anul 1481, în cancelaria primarului orașului, Thomas Altemberger. Acesta a comandat scrierea și minierea ultimelor două file de pergament (scena biblică, textul de jurământ, stema Sibiului și colofonul datat pentru 1481). Se credea inițial că manuscrisul a fost redactat la Sibiu în anul 1481, în cancelaria primarului orașului, Thomas Altemberger. Colofonul, caligrafiat în limba latină pe ultima filă (f. 181), menționează numele primarului Sibiului, Thomas Altemberger, funcțiile acestuia, anul și locul redactării manuscrisului (1481): "Hoc opus fecit fieri egregius Thomas Altenberger, magister civium et iudex regius, necnon camerarius urbis Cibiniensis anno Domini MCCCCLXXXI-o, dicti sui officii magistri civium anno 9-o" ("Astă scriere a pus-o să se facă magistrul Toma Altemberger, primar al orașului, jude crăiesc și cămăraș al orașului Sibiu, în anul Domnului 1481, al noulea an de când este el primar")³.

² G. Lazăr, "Exponatul lunii" la MNIR. *Conservarea și valorificarea patrimoniului muzeal de manuscrise, documente și carte rară*, în "Museum. Studii și comunicări", XIV, Golești-Argeș, 2015, p. 106; idem, *Centre miniaturale, artă tipografică și măiestria ferecării de carte veche*, în "România. Civilizații suprapuse", București, 2016, p. 500-501; idem, *Expoziție eveniment la MNIR. "România-Civilizații suprapuse". Secțiunea de manuscrise și tipărituri*, în "Acta Terrae Fogarasiensis", V, Făgăraș, 2016, p. 575-576, 584.

³ Radu Constantinescu, *Codicele Altenberger*, București, Editura Meridiane, 1988, p. 7; G. Lazăr, *Codex Altemberger. Uimitorul manuscris medieval al sașilor din Sibiu*, în "Capodopere din Patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României", București, 2014, p. 34-35.

Cartea este unicat în România, scriitura fiind *Gothica libraria* pe suport pergament și decorată cu miniaturi. Tabla de materii are pe fiecare filă câte două coloane de casetuțe, având o inițială în scriere uncială, decorată cu chipuri omenești sau flori colorate și aurite. Fiecare început de capitol are o casetă cu inițială și miniaturi, text cu litere gotice negre, la care se adaugă, de la caz la caz, pe marginile textului, varii desene sau simboluri de factură omenească sau inspirate din mediul înconjurător și în relație cu ritualurile religioase, practicile cotidiene și credințele tradiționale. Oglinda filei scrise se încadrează între 23 cm lungime și 16,4 cm lățime, având trasate în prealabil linii roșii orizontale pentru caligrafiere, împărțite în două coloane, cu o lungime de 23 cm și o lățime de 8 cm. Are un total de 181 de file caligrafiate și miniate⁴.

Este o primă culegere de legi orășenești compilate după legile burgurilor germane⁵. Între scoarțele manuscrisului compilat se găsesc trei coduri de drept cutumiar. Primul, *Dreptul de la Nürnberg*, apoi urmează *Dreptul de la Magdeburg* și *Dreptul minier slavon de la Jihlava* (Iglau)⁶. Acesta din urmă a cunoscut mai multe ediții ale unor redacții clasice, fiind preluat ulterior de orașul Nürnberg, după un original latin, singurul oraș german care l-a folosit. Colofonul și datarea din 1481 a creat însă multă confuzie în jurul manuscrisului lui Altemberger. După toate criteriile paleografice, specialiștii plasează scriitura *Codexului* cu mult anterior datei din 1481. Gustav Lindner, editorul codicelui, în 1885 la Cluj, opina că acesta ”trebuie datat”, conform cerințelor de scriere medievală, în secolul al XIV-lea. ”Prin stilul execuției și iconografie – inclusiv veșmintele personajelor –, miniaturile manuscrisului se înscriu ferm în tradiția italiană de la începutul secolului al XIV-lea”. Ceea ce i-a derutat pe consultanții manuscrisului sibian au fost ultimele două file ale acestuia, executate tardiv de un copist, în anul 1481. Penultima filă conține o miniatură canonică, *Răstignirea Domnului*⁷, textul jurământului ce trebuia rostit de fiecare primar la investitură și, sub acesta, stema orașului, pe când ultima filă are, în partea de sus, doar colofonul. Părerile specialiștilor care datează manuscrisul anterior datei din 1481 sunt confirmate, cel mai explicit, de însemnarea de pe forzațul celei de-a doua coperte, care ne deslușește data de 1 martie (*incursio Marcii*) a anului 1453 (era creștină)⁸.

Radu Constantinescu, autorul lucrării dedicate *Codexului*, este de părere că manuscrisul a fost cumpărat de Thomas Altemberger când se afla la Viena, la studii, în anii tinereții. Cunoscutul arhivist se bazează pe exempli-

⁴ G. Lazăr, *op. cit.*, p. 38.

⁵ *Ibidem*, p. 37.

⁶ R. Constantinescu, *op. cit.*, p. 9-12; G. Lazăr, *op. cit.*, p. 35.

⁷ R. Constantinescu, *op. cit.*, p. 55.

⁸ G. Lazăr, *op. cit.*, p. 36.

ficările practicii juridice a *Codexului*, asemănătoare izbitor cu activitatea justițiară a lui Vlad Țepeș exercitată, în mod exemplar, în Țara Românească, Făgăraș și Mărginimea Sibiului, între anii 1453 și 1469⁹. Astfel, legendarul domnitor s-ar fi inspirat, în aplicarea dreptății, din dreptul săsesc, aspru și violent, influențat fiind de modelul german, deslușit din educația sa. Se presupune că anecdotele și acuzațiile din manuscrisele și tipăriturile săsești despre cruzimile lui Vlad Țepeș sunt extrase și din jurisdicția *Codicelui Altemberger*¹⁰. Așadar, povestirile germane care îl incriminează pe voievodul muntean, practicile și cruzimile acestuia, nu sunt altceva decât prevederi explicite ale dreptului german întâlnite și în cuprinsul *Codexului Altemberger*. Contrar presupunerilor lui Radu Constantinescu, suntem de părere că primarul Sibiului a intrat în posesia manuscrisului mai târziu decât anul 1453. Ne este greu să credem că o carte fundamentală pentru sașii din Sibiu, presupus cumpărată la 1453, să nu fie valorificată legislativ decât la 1481, la nouă ani după investitura de primar ales (Bürgermeister), în condițiile în care din 1469 era consilier municipal. Din anul 1481 este numit de Mathia Corvin jude regal (Königsrichter), cu reședința la Sibiu, iar din 1486 la 1491 cu reședința la Buda.

Cel mai probabil, *Codexul* a fost cumpărat în anul 1481¹¹. Thomas Altemberger a comandat în 1481 copierea celor două file de pergament, descrise mai sus, ale manuscrisului său, pentru pomenirea sa și a operei sale juridice, fundamentală pentru practica juridică oficială a sașilor. Această lucrare ("opus") "a pus-o să se facă Toma Altenberger", fiind vorba de miniatura biblică, textul jurământului, stema Sibiului, colofonul și nu de porunca de a se fi copiat integral textul *Codexului*. Colofonul scris în latină în cancelaria primarului Sibiului (ultima filă recto), menționându-se, pe lângă datele specifice, și anul 1481. Însemnare cu caractere gotice, unde se menționează anul, 1 martie (*incursio Marcii*) a anului 1453 (pe forțașul posterior fix)¹². Manuscrisul a fost restaurat în 1961 de Werner Bossert, când a fost consolidată legătura și au fost adăugate copertele din piele roșie, pe tablii de lemn cu două încuietori din piele. Starea de conservare este bună, blocul cărții prezintă deteriorări mecanice datorită folosirii, pergamentul este pătat, îndoit, încrețit, având vechi pete de umezeală. De asemenea s-a intervenit minimal asupra unor file de pergament.

A doua piesă prezentată este o diademă sau ornament de pălărie, descoperită în mormântul comitelui Albert Huet¹³: "În anul 1878 Prezbiteriul

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 36-37.

¹² V. *supra*, nota 7.

¹³ Albert Huet (1537-1607), provine dintr-o familie de patricieni sași, devenind comitele sașilor din Sibiu în anul 1577. În anul 1595 se găsește alături de Mihai Viteazul

Evangelic din Sibiu a donat Muzeului Brukenthal o bandă de catifea cu aplice de aur, perle și granate, descoperită în mormântul comitelui Albert Huet, cu ocazia lucrărilor de restaurare ale bisericii din anul 1853¹⁴. Panglica este din catifea brună, bordată de un șnur din mătase răsucită, având o nuanță mai deschisă, pe care au fost cusute 15 aplice diferite ca formă și sistem decorativ, grupate în patru tipuri:

”Tipul 1, format din patru exemplare, cu aspect de rozetă constituită din trei discuri formate din câte două cercuri din fir spiralat cu câte o perlă naturală în mijloc, despărțite de trei petale-casete alungite, format U, umplute cu email negru, decorate la vârful exterior cu câte o jumătate de corolă de câte patru petale-casete umplute cu email albastru. Toată această structură a fost dispusă în jurul unui cerc central dintr-o spirală cu perlă naturală în vârf. Deasupra umpluturii de email au fost aplicate paiete circulare sau format S din foaie de aur. Pe foaia de aur suport se află marca meșterului – RV. Tipul 1 – trei discuri formate din câte două cercuri din fir spiralat cu câte o perlă naturală în mijloc despărțite de trei petale-casete alungite, format U, umplute cu email negru, decorate la vârful exterior cu câte o jumătate de corolă de câte patru petale casete umplute cu email albastru. Toată această structură a fost dispusă în jurul unui cerc central dintr-o spirală cu perlă naturală în vârf. Deasupra umpluturii de email au fost aplicate paiete circulare sau format S din foaie de aur. Pe foaia de aur suport se află marca meșterului – RV. Tipul 2 – cu trei exemplare, format dintr-o foaie de aur suport pe care a fost lipită o montură constituită dintr-un buton semisferic traforat ca o corolă cu o perlă metalică în mijloc, cu patru cercuri din spirale de fir, și două spirale paralele dispuse ca diametru. Pe această structură se sprijine patru semicercuri tot din spirale cu diametru reprezentat tot de spirale. Între cercuri sunt patru semicorole cu petalele casete umplute cu email albastru. Tipul 3 – cu șase exemplare, format floare cu șase petale din foi de granate dispuse împrejurul unei paiete metalice, totul lipit pe o mărgică de faianță perforată. Tipul 4 – cu două exemplare, format triunghiular din câte trei petale casete umplute cu email alb în jurul unei granule, iar între ele câte o cupolă redusă din nervuri, cu câte o granulă în vârf și trei casete rotunde, goale, în vârf. Întreaga aplică este înconjurată de un fir răsucit. Starea de conservare este bună, o parte din perle sunt pierdute, emailul din unele petale-casete este căzut, lovituri minore și ușoare deformări ale foii suport¹⁵.

contra turcilor otomani, rămânând până la sfârșitul vieții fidel politicii antiotomane (vezi Cristina Anton-Manea, ”*Diadema*” de la Sibiu, în ”Cercetări arheologice”, IX, 1992, p. 118 (nota 1, conținând și date bibliografice).

¹⁴ *Ibidem*, p. 118.

¹⁵ Cristina Anton-Manea, fișa analitică de evidență, înregistrată în baza de date a MNIR, actualizată în data de 14. III. 2013; *Ibidem*.

Elementele decorative ale diademei sunt în fapt monturi (casete) în care au fost așezate spirale sau email colorant (albastru, verde, negru și alb)¹⁶.

Ultimul obiect de patrimoniu, extrem de prețios pentru amintirea memoriei baronului, este chiar un inel sigilar din aur, folosit de guvernatorul Transilvaniei pentru sigilarea diverselor acte. Este datat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Odinioară făcea parte din Colecția baronului Samuel von Brukenthal, devenind în timp obiect de studiu al heraldicii și sigilografiei, cât și pentru istoria bijuteriei¹⁷.

”Inelul sigilar are o verigă, lățită progresiv spre chaton, lucrată dintr-o foaie de aur îndoită și este ușor bombată spre exterior și plată spre interior, fiind probabil umplută cu o substanță care îi conferă soliditate. În partea inferioară, opusă monturii, veriga a rămas simplă, iar în cea superioară a fost ornamentată prin repusaj cu motive vegetale, decorul fiind evidențiat și prin incrustarea cu email albastru, alb și niello. Inelul a fost reparat sau modificat, veriga fiind lipită cu o bandă de aur. În zona chaton-ului veriga a fost decupată, piatra putând fi văzută și din interior. Chatonul are forma unei casete octogonale, încrustată cu email alb și negru (niello), în centrul căreia este montată o piatră verde de matostat pe care este gravată stema familiei nobiliare Brukenthal. Piatra este fixată prin intermediul unor gheare, evidențiate din banda de aur care o încadrează, acestea prinzând-o exact deasupra zonei cu lățimea maximă (așa numită ”centură” a pietrei). Deformare mecanică a verigii; pierdere a emailului în proporție de 80%; tăietură în zona verigii, la interior se observă o completare cu material (bandă metalică); numeroase zgârieturi; mici știrbituri pe marginile chatonului și pe marginile verigii; două orificii pe marginea casetei; pe suprafața pietrei se observă urme de culoare roșie; notări cu vopsea de culoare albă și neagră pe interiorul verigii”¹⁸.

Lista ilustrațiilor:

Fig. 1 – Inelul sigilar al baronului Samuel von Brukenthal. Foto: Marius Amarie, MNIR.

Fig. 2 – Stema sigilară din matostat a familiei von Brukenthal, din montura inelului. Foto: Marius Amarie, MNIR.

Fig. 3 – Diadema sau ornamentul de pălărie a comitelui Albert Huet. Foto: Marius Amarie, MNIR.

¹⁶ *Ibidem*, p. 119.

¹⁷ Cristina Anton-Manea, *Inele sigilare inedite din sec. XIV-XVIII aflate în colecția Muzeului de Istorie al R.S. României*, în ”Cercetări Numismatice”, III, p. 205, 209.

¹⁸ Rodica Oanță-Marghitu, fișa analitică de evidență, înregistrată în baza de date a MNIR, actualizată în data de 11.V. 2017; *Ibidem*, p. 210.

Fig. 4 – Diadema sau ornamentul de pălărie a comitelui Albert Huet. Detaliu. Foto: Marius Amarie, MNIR.

Fig. 5 – Diadema sau ornamentul de pălărie a comitelui Albert Huet. Detaliu. Foto: Marius Amarie, MNIR.

Fig. 6 – Filă din Codex reprezentând o genealogie simbolică de inspirație bizantină, preluată după un model din Neapole, Italia. Foto: Proiectul *Manuscriptum*, MNIR.

Fig. 7 – Filă din Codex cu prologul *Oglinzii Suabe*. Litera H din fundalul casetei miniaturate evidențiază sintagma reprezentării: Rex Gloriam. Pe marginile filei de pergament sunt mai multe desene decorative: găscan ciupind un copil, maimuță cu coadă dublă și limbă triplă, un animal sălbatic și un berbec care împunge un om. Foto: Proiectul *Manuscriptum*, MNIR.

Fig. 8 – Fila 180v. a Codexului, miniatură de copistul din anul 1481, reprezentând scena canonică *Răstignirea Domnului*, textul de jurământ al primarului urbei și stema Sibiului medieval. Foto: Proiectul *Manuscriptum*, MNIR.

Fig. 9 – Detaliu din expoziția de bază din cadrul palatului, unde sunt expuse, împreună, inelul și ceasul baronului Samuel von Brukenthal. Foto: Ginel Lazăr, MNIR.

Fig. 10 – Detaliu din expoziția de bază din cadrul palatului, biblioteca Brukenthal, având în prim plan *Codexul Altemberger*. Foto: Ginel Lazăr, MNIR.

Fig. 11 – Detaliu din expoziția de bază din cadrul Muzeului de Istorie, Casa Altemberger, Sala Tezaurului istoric, unde este expusă diadema comitelui Albert Huet. Foto: Ginel Lazăr, MNIR.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

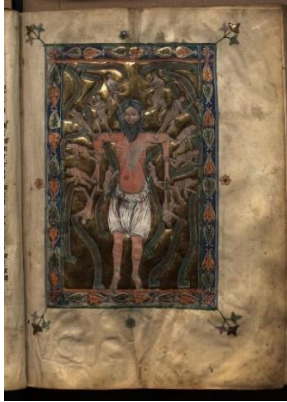

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11